

Enontekiön kunnan lausunto kaivoslain muuttamisesta

Enontekiön kunta toteaa, että kaivoslain muuttamisen tavoitteet ovat hyviä ja erittäin tarpeellisia. Yleisellä tasolla Enontekiön kunta kannattaa kaivoslakiin tehtäviä korjauksia ja muutoksia. Enontekiön kunnan erityispiirteitä ovat ainutlaatuinen arktinen luonto, vahva luontoon pohjautuva matkailu, poro- ja luontaiselinkeinot sekä kulttuurilliset ominaispiirteet. Enontekiön kunta on saamelaisten kotiseutualueita. Alueen paikallisilla on olemassa myös hyvin vahvoja lailla suojattuja ylimuistoisia nautintaoikeuksia alueen valtion maihin ja vesiin, jotka tulee huomioida kaikessa toiminnassa alueella. Enontekiön kuntastrategian valmisteluun liittyvässä kuntalaiskyselyssä luonto ja luonnosta eläminen nousi strategian pääteemaksi. Kyselyn perusteella, oli todennettavissa, että enontekiöläisten hyvinvointi on hyvin vahvasti sidoksissa luonnon hyvinvointiin.

Enontekiön kunta haluaa nostaa joitakin tärkeimpiä asioita muutokseen liittyen sekä tuoda kantansa esille niihin liittyen. Enontekiön kunnan kannalta merkittävimmät painopistealueet lakimuutoksessa ovat seuraavat: Kunnan ja paikallisten ihmisten vaikuttamismahdollisuuden turvaaminen luvitukseen niin malminetsintään kuin kaivostoimintaan, kaivosteollisuuden suhde muihin elinkeinoin, intressivertailu, kuntien tosiasiallinen vaikutusmahdollisuus lupaprosesseihin, prosessien läpinäkyvyys ja sosiaalinen kestävyys, saamelaisten oikeudet, jäteasiat, kaivosvaraukset, maanomistajien rooli ja muutamat muutokset, joita on tullut luonnokseen prosessin aikana.

1. Kaivostoiminta ja malminetsintä suojelualueilla tulee kieltää

Suojelualueet on perustettu luonnon erityisten arvojen suojelemiseksi. Kaivoksia ei tule avata luonnoltaan arvokkaille alueille tai niiden tuntumaan, eivätkä ne saa uhata ekosysteemien toimintaa. Kaivoksia ei saa sijoittaa suojelualueille tai muille luonnoltaan arvokkaille alueille, eikä niin lähelle suojelualueita, että ne haittaavat suojelutavoitteiden toteutumista.

Malminetsintää tai mahdollisten malmioiden tutkimista ei suojelualueilla tarvita eikä pidä sallia. Malminetsintä ja -tutkimusten suorittaminen Natura- ja muilla luonnonsuojelualueilla tulee kokonaan kieltää. Suojelustatusta ei nykyisiltä suojelualueilta saa kaivostoiminnan mahdollistamiseksi purkaa.

Lisäksi kaivosyritysten ja luvan myöntäjän tulee merkitä kaikkiin lupahakemustensa karttoihin alueella ja sen lähellä sijaitsevat suojelualueet. Malminetsintää ei jatkossa pidä saada toteuttaa pelkällä maanomistajasuostumuksella ilman viranomaiskäsittelyä.

Kaupallinen malminetsintä tulee kieltää kaikilla luonnonsuojelualueilla:

- UNESCO:n Maailmanperintökohteet ja Biosfäärit
- Natura-alueet, Valtion ja Yksityiset suojelualueet
- Erämaa-alueet, Maisema-alueet, valtion retkeilyalueet, geoparkit

Maaperän tutkimus tieteen ja kulttuurin perusteella on edelleen hyväksyttävää toimintaa. Mikäli toimijana olisi suoraan Suomen valtion omistama yhtiö ja toiminta on välttämätöntä laajan yhteiskunnallisen edun niin vaatiessa, voitaisiin asiaa tarkastella tapauskohtaisesti.

2. Kaivoslakiin lakiuudistusprosessin aikana tehdyt heikennykset tulee poistaa

Kaivoslakia luvattiin hallitusohjelmassa vahvistaa, ei heikentää. Kaivoslakiluonnoksesta löytyy kuitenkin nyt kaivoslakia entisestään heikentäviä kirjauksia, ja ne tulee ehdottomasti poistaa.

Maanomistajien suostumusta koskevan pykälän viimeisestä momentista löytyy kirjaus, joka merkitsee heikennystä maanomistajien vaikutusmahdollisuuksiin. Kirjauksen mukaan malminetsinnän jatkolupa voitaisiin myöntää erittäin tärkeän yleisen edun nimissä valtioneuvoston puolella silloinkin, kun maanomistajien suostumus puuttuu. Yleisen edun piiriin voidaan laskea muun muassa lyhytaikaiset paikalliset työllisyysvaikutukset.

Kirjaus avaa mahdollisuuden Suomen kanssa samojen investointisuojausopimusten piirissä oleville yhtiöille haastaa valtio välimiesoikeuteen. Kansainvälinen etsintäyhtiö voisi kirjaukseen sisältyvän poikkeuksen perusteella vaatia valtioneuvostoa myöntämään luvan etsinnälle lyhytaikaisten työllisyysvaikutusten perusteella tai ainakin kiristää valtioneuvostoa, jos puoltoa ei valtioneuvostosta myönnetä.

Malminetsinnän jatkolupia edeltävästä kymmenen vuoden malminetsinnästä voidaan arvioida seuraavan lähes aina paikallisesti työllisyysvaikutuksia, jotka voitaisiin lukea yleisen edun piiriin. Koska jatkolupaa edeltävä kymmenen vuoden pituinen malminetsintä voisi useissa tapauksissa ylittää tällä tavoin tärkeän yleisen edun kynnyksen, voisi valtioneuvosto olla useissa tilanteissa velvoitettu myöntämään poikkeuksen nojalla jatkoa yhtiöiden malminetsintälupiin.

Hallitusohjelman vastaisesti myös kuntien vaikutusmahdollisuudet malminetsintälupiin uhkaavat supistua:

Kuntia koskee kaivoslain luonnoksen 46 §:ssä sama yleistä etua koskeva poikkeusmenettely kuin maanomistajia. Hallitusohjelman mukaan kaivoslain uudistamisen lähtökohtana on muun muassa paikallisten vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen, ja yleistä etua koskeva kirjaus on ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa.

Aikaisemmin kunta on voinut vastustaa malminetsintäluvan myöntämistä kaavoituksesta johtuvasta tai muusta painavasta syystä. Yleisen edun lisääminen poikkeukseksi kuntien oikeuksiin heikentää kuntien vaikutusmahdollisuuksia. Ministeriön lakiehdotuksen perusteluissa ei esitetä poikkeuksen lisäämiselle perusteluja.

Lisäksi kirjaukseen sisältyvä poikkeus vaarantaa paikallisdemokratian toteutumisen lupaprosesseissa. Kirjauksen perusteella Tukes voi esimerkiksi myöntää malminetsintäluvan yhtiöille tilanteessa, jossa kunta vastustaa demokraattisesti laaditun kuntastrategian perusteella etsintäluvan myöntämistä. Kunnan ylitse kävelemiseen ei tarvitsisi edes valtioneuvoston lupaa. Poikkeuskirjaus yleisestä edusta tulee poistaa.

3. Kaivosteollisuuden etuasema muihin elinkeinoin nähden tulee purkaa ja kohdekuntien ja ympäröskuntien vaikutusmahdollisuudet tulee kirjata lakiin selkeästi

Vesivaikutukset sekä liikenne-, melu-, pöly-, värinä- ja hajuhaitat voivat merkittävästi heikentää kaivosten lähellä asuvien ihmisten hyvinvointia ja alueen muiden elinkeinojen toimintamahdollisuuksia alueella. Kaivostoiminnan on lähialueen asukkaiden ohella kunnioitettava alueen virkistystoimintaa ja muita elinkeinoja, eritoten matkailuun, poro- ja luontaiselinkeinoin liittyy. Joillekin alueille kaivostoiminta ei sovi ollenkaan. Kunnalla tulee olla selkeä veto-oikeus kaivoslupaprosesseissa. Lisäksi suunnitellun hankkeen vaikutusalueella olevien ympäröskuntien aidot vaikutusmahdollisuudet täytyy kirjata selkeästi lakiin.

Kunnalla tulee olla selkeä veto-oikeus myös malminetsintälupaprosesseissa. Hallituksen esityksessä kaivoslaiksi kunnan vastustaminen voi tällä hetkellä perustua vain malminetsinnän suoriin olennaisiin vaikutuksiin, eikä suunnitellun kaivostoiminnan vaikutuksiin. Tämä kirjaus tulee muuttaa, niin, että kunnilla on mahdollisuus aidosti vaikuttaa malminetsinnän lupaprosesseihin. Tämä on erittäin tärkeää Enontekiön kunnalle.

Vuosikausia ilman paikallisten hyväksyntää jatkuvat malminetsintäluvut aiheuttavat merkittäviä haittoja. Ne voivat esimerkiksi laskea alueen matkailuelinkeinojen elinvoimaa ja vaikuttaa siihen, kuinka paljon matkailu työllistää jatkossa paikkakunnan asukkaita. Asetelma on sekä kuntatalouden että kansantalouden kannalta ongelmallinen matkailun työllistäessä kaivosteollisuuteen verrattuna kotimaassa arviolta yli kymmenkertaisen määrän ihmisiä.

Suomessa on myös konkreettista näyttöä siitä, että malminetsintäluvut lamauttavat tonttikauppoja ja muiden elinkeinojen investointeja alueelle. Tällaisia edellä mainittuja malminetsinnän vaikutuksia ei yksinkertaisesti voida sulkea kaivoslaissa viranomaisen lupaharkinnan ulkopuolelle. Alueen veto- ja pitovoima pohjautuu vahvasti luontoarvoihin ja alueen laajoihin erämaa-alueisiin, näiden arvojen mahdollinen vaarantuminen vaikuttaa alueen potentiaalisuuteen useilla toimialoilla.

Malminetsinnän luvan myöntämisen edellytyksiä tulee muuttaa niin, että kunnalla on uudessa kaivoslaissa selkeä oikeus kieltää malminetsintä alueellaan. Malminetsintälupaa ei voida myöntää, jos esimerkiksi sen aiheuttamat mainehaitat ovat kunnan ja/tai muiden alueen elinkeinojen mukaan merkittäviä. Tällaisia elinkeinoja ovat esimerkiksi Enontekiöllä matkailu ja poro- ja luontaiselinkeinot.

4. Saamelaisten oikeudet tulee taata

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa, ja Suomi on sitoutunut Lissabonin sopimuksessa turvaamaan saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilymisen. Kaivoshankkeet vaarantavat saamelaisten luontaiselinkeinoin perustuvan elämäntavan kansan kotiseutualueella. Kaivostoiminnalle RAJAT-kansalaisaloite vaatii saamelaisten kotiseutualueen poistamista malminetsinnältä ja kaivostoiminnalta.

Voimassa olevaa kaivoslainsäädäntöä on muutettava siten, että kaivostoiminnalta ja malminetsinnältä kielletyiksi alueiksi määritellään EU:n ainoan alkuperäiskansan saamelaisten kotiseutualue. Lisäksi tulee määrittää kohteittain myös sopivat suojaetäisyydet riittävällä

tarkkuudella. Alueet tulee määrittää ympäristönormien mukaan siten, että suojellaan aidosti vesistöjen ekologista tilaa, pohjavesiä, arvokkaita ekosysteemejä ja saamelaisten kotiseutualuetta.

Enontekiöllä paikallisilla ihmisillä ja paikallisyhteisöillä on olemassa lailla suojattuja ylimuistoisia nautintaoikeuksia alueen maihin ja vesiin, nämä tulee ottaa huomioon ja niitä tule kunnioittaa. Oikeudet suhteutuvat maanomistusoikeuteen ja oikeuden omistajia tulee kohdella yhdenvertaisesti suhteessa maanomistajiin.

Toissijaisesti, mikäli kieltoa ei saataisi, tulee malminetsinnällä vähintään olla saamelaisten kotiseutualueen kunnan suostumus.

5. Intressivertailu mukaan lakiin

Intressivertailu tulisi tuoda kaivoslupaan vesilain tapaan. Intressien selvitykset kuuluvat kaivoslain lupiin ympäristövaikutusten selvityksinä sekä niin sanottuina yleisinä ja yksityisinä etuina, joiden selvitykset täytyy kuuluttaa lupahakemuksessa. Vaikutusten ja etujen selvitykset tulee kirjata lakiin yksityiskohtaisesti, jottei niihin jää epäselvyyttä ja tulkinnanvaraisuutta lupahakemuksia käsiteltäessä. Intressivertailu perustuen nykyisellään kaivoslain mukaan määritettäviin yleisiin ja yksityisiin etuihin kirjataan kaivoslupan osalta luvan myöntämisen edellytyksinä pykälään 47. Tällöin kaivoslupaa harkittaessa vertailtaisiin kaivoksesta aiheutuvia hyötyjä ja sen aiheuttamia haittoja. Yksinkertaisimmillaan vesilain mukaisessa intressivertailussa arvioidaan esimerkiksi suunnitellun vesivoimalaitoksen rakentamisesta seuraavia hyötyjä ja haittoja yhteiskunnalle. Lupa myönnetään, jos hankkeesta on enemmän hyötyä kuin haittaa. Lisäksi hankkeesta ei saa aiheutua luvan ehdottoman esteen mukaisia seurauksia, kuten huomattavia vahingollisia muutoksia ympäristön luonnonsuhteissa.

Hyötyihin voidaan laskea esimerkiksi sähköntuotannon ja säätövoiman turvaaminen sekä haitaksi menetykset virtavesikalaille ja mahdolliset vaikutukset maanomistukseen. Luvan edellytyksenä on siten haittoja suurempi nettohyöty kokonaisarvioinnissa lopputuloksena. Vastaavasti voimassa olevassa kaivoslaissa kaivoslupa myönnetään, jos teknistaloudellisesti esiintymä on hyödyntämiskelpoinen, eikä luvan esteeksi nouse vesilain tapaan esimerkiksi hankkeesta aiheutuvat huomattavat vahingolliset ympäristövaikutukset.

Yksi intressivertailun kohde on kaivosalueen lunastuslupan kohdalla yhteiskunnan raaka-ainetarpeen vaatimat mineraalit. Hallituksen on ylläpidettävä laissa listaa yhteiskunnan raaka-ainetarpeelle välttämättömistä mineraaleista, jotka oikeuttavat pakkolunastuksen tai mahdolliseen avolouhintaan.

Näin turvattaisiin tosiasiallisesti välttämättömien kaivannaismineraalien saatavuus tulevaisuudessakin sosiaalisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla.

Tässä yhteydessä tulee myös selvittää luvan hakijoiden tuottama verohyöty ja on varmistettava, ettei verosuunnittelulla voida vaikuttaa maksettavan korvauksen suuruuteen.

6. Huomiot lupaprosessiin

Ennen kaivosluvan hakemista kaivoksella pitäisi olla ympäristölupa. Kaivoslupaa ei tulisi myöntää ennen ympäristölupaa. Lain sanamuotoja tulisi tiukentaa siten, että kaivokset saisivat aiheuttaa vain vähäisiä ympäristöhaittoja.

On tärkeää, että kaivoksen toimintaa ja ympäristöasioita koskevat luvat käsiteltäisiin yhtä aikaa. Siitä hyötyisi sekä toiminnanharjoittaja, joka saisi luvat "yhdeksi luukulta" että ympäristö, kun lupien ja lakien väliin ei putoaisi ympäristölle tärkeitä asioita. Ympäristö- ja kaivoslupien käsittely kannattaa myös yhdistää samaan virastoon.

Malminetsintä- ja kaivosluissa on selvitettävä ympäristövaikutukset jo nykyisinkin, mutta tämä ei tosiasiansa toteudu lupakäsittelyssä. Siksi ympäristövaikutuksia koskevia lain ja asetuksen kirjauksia tulee vahvistaa aukottomiksi. Asia on erityisen tärkeä kaivoslain yleisten ja yksityisten etujen määrittelyssä.

Kaivosten lupaprosessit eivät ole uskottavia, jos kaivokselle myönnetään erilaisia poikkeuslupia, ennen kuin luvat muutoksenhakuineen on loppuun käsitelty. On kansalaisten harhaanjohtamista antaa nimellinen mahdollisuus osallistua lupaprosessiin ja sitten heidän esittämistään ajatuksista riippumatta käynnistää kaivoksen rakentaminen tai toiminta viranomaisen myöntämällä poikkeusluvalla. Kiirehtimällä ei saada aikaan kestävästä kaivostoimintaa.

- Ympäristölupa edellytys kaivoslain lupien myöntämiselle sekä kaivostoiminnan mahdollistamalle kaavoitukselle
- Kaivoksen ajantasaiset ja pitkäaikaiset ympäristövaikutukset selvitettävä kattavasti kaivoslupaan ja kaivoskaavaan
- Malminetsinnän vaikutukset selvitettävä lupaan ja tarkkailtava ml. haitalliset mineraalit, jätteet, pohjavesivaikutukset, kemikaalit
- Koneellisen malminetsinnän (kuten kairauksen) edellytys on jatkossa YSL:n mukainen ympäristölupa

Kaivosten jätteiden pitkäaikaiset ympäristö- ja sosiaaliset vaikutukset tulee erityisesti käsitellä kaivoslain yleisissä ja yksityisissä eduissa sekä kaivoslupaa myönnettäessä, että kaivosta kaavoitettaessa.

Kaivokset ja niiden jätevedet eivät saa pilata vesistöjä tai vaikuttaa merkittävästi vesistöjen tai vesieliöstöjen luonnontilaan. Kaivosten ympäristölupien on oltava niin tiukkoja, että pilaaminen vältetään kokonaan. Kaivosalueilla olevien erilaisten vedenkäsittely- ja jätealaiden pohjien tulee olla huolellisesti tiivistettyjä ja päällystettyjä. Myös prosessivedet tulee kattaa alueella liikkuvan eliöstön suojelemiseksi. Kaivosten on pyrittävä toiminnassaan suljettuihin kiertoihin.

7. Korvausvelvollisuudesta ja niiden käsittelystä

Maanmittausinsinööri ja uskotut miehet määrittävät korvaukset ilman viranomaisselvityksiä, näillä ei ole osaamista vaikutuksista. Valitus on maaoikeuteen, jolla ei ole ympäristöosaamista. Korvauksia varten ympäristövaikutukset tulee selvittää ensisijaisesti ympäristöluvalla ja toissijaisesti nykyisten kaivos- ja malminetsintälupamenettelyjen selvitysvelvoitteita parantamalla.

Tarkoituksenmukaisempaa olisi osoittaa korvausten käsittely ympäristölupaviranomaiselle, joka määrittää vaikutukset. Näin ollen vastuu ja korvausvelvollisuus, olisi jyvitetty samalle toimijalle. Laskentaperusteet pohjautuisivat ympäristövaikutusten sekä yleisten ja yksityisten etujen selvityksiin. Korvaukset on saatava koko toiminnan vaikutusalueelle, ei vain kaivoslain oikeuden alueelle. Valitusmahdollisuuden tulee olla ympäristöoikeuteen.

Kunnille tulisi varata valitusoikeus malminetsintäluvan tavoin varauksiin. Valitusoikeuden tulisi perustua mm. malminetsinnän tai kaivoksen soveltumattomuuteen alueella sekä malminetsijän uskottavuuden puutteesta. Varausmaksun suuruutta tulisi tarkastella ja korvaukset tulisi osoittaa maanomistajille ja valitusoikeudellisille. Maksun taso vähintään 10 euroa/ha ja varauksen enimmäiskoko 900 ha, kuten 1965 kaivoslaissa. Vihervuoren selvityksessä todettiin, että myös varaukset aiheuttavat haittaa maankäytön epävarmuutena. Korjaukset eivät juuri paranna asiaa.

Tällä hetkellä reilun 2000 euron maksulla saa 200 000 hehtaaria (2000 km² eli 0,6% Suomen pinta-alasta) tai 150 000 hehtaaria kahdeksi vuodeksi. Alueet ovat kasvaneet, kun edellisestä laista poistettiin kokorajat. Tämä luo selkeän ristiriidan suhteessa maan todelliseen arvoon verrattuna muihin toimintoihin. Korvausten alhaisuus saattaa alueen ihmiset ja maanomistajat erittäin epäedulliseen asemaan suhteessa monikansallisiin toimijoihin. Enontekiön kunta näkee alueensa maanarvon merkittävästi nykytilannetta korkeammaksi, sillä maanarvoa ei mitata Enontekiöllä rahassa vaan se on itsessään elämisen ja toimeentulonturva enontekiöläisille nyt ja aina.

Enontekiöllä 5.5.2022

Birgitta Eira

Kai Takkunen

Matti Ikonen

Vt. Kunnanjohtaja

Maankäyttöinsinööri

Henkilöstöjohtaja